

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за получаване на
образователната и научна степен “Доктор”

Автор на дисертационния труд: Ребека Рут Фабер, задочен докторант към катедра „Систематично богословие“ в Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Тема: „The Influence of Women on the Monastic Movement of the 4th Century According to St. Jerome“, с научен ръководител: доц. д-р Светослав С. Риболов (СУ „Св. Климент Охридски“)

Рецензент: доцент д-р Иво Симеонов Топалилов (Института за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фор“ – Българска академия на науките)

Ребека Рут Фабер завършва през 1983 г. бакалавърски курс в Wheaton College – Wheaton Illinois, USA, и получава диплома Bachelor of Arts: Secondary education. Тя продължава своето образование по теология в същия университет и през 2003 г. завършва магистърски курс, защитавайки успешно магистърска теза „Hild of Whitby, Peasweaver, за което получава дипломата Master of Arts: Church History. Впоследствие тя повишава своята научна квалификация и в областта на филологията и през 2014 г. получава втора магистърска диплома: Master of Arts: Linguistics And Intercultural Study. Между 2020-2025 г. тя е докторант към катедра „Систематично богословие“ в Софийски университет под ръководството на доц. д-р Светослав Риболов. Междувременно, от 2000 г. до 2016 г. тя е преподавател в Anglo-American School в София, от 2007 г. до 2008 г. в Sofia Christian Academy, а от 2001 г. до сега и в института „Св. Тривелий“ в София.

Рецензираният дисертационен труд, съдържа общо 142 страници и се състои от увод, четири глави, заключение и списък на използваните извори и литература, като структурата е ясна и логична.

Темата на представения труд е оригинална и важна за изследването на развитието на монашеството през класическата му епоха, като до този момент не е била обект на подобаващо внимание в научната ни литературата като цяло. Докторантката изследва ролята на женското присъствие в оформянето на монашеското движение през IV в. въз основа на ролята на блажени Йероним, базирано върху западните източници. Без съмнение, темата за ролята на жената в ранното християнство като цяло е актуална,

като тя касае патрологията, монашеското богословие и аскетиката и обогатява нашите знания за развитието на патристиката. За да може обаче да бъде направено едно подобно изследване, е необходимо то да се разгледа в контекста на историята на християнската църква, нейната патристична традиция и особено западната, развитието на богословието в областта на моралното учение и аскетизма.

В увода (с. 6-21) са представени целите и задачите и използваната методология за тяхното постигане. Основната цел е „to identify important female patrons and illustrate how their contributions represented an outsized influence on the development of 4th century asceticism“ въз основа на примерите, които представят Paula of Bethlehem (ca. 347-404), Marcella of Rome (ca. 325-410), and Melania the Elder of Jerusalem (ca. 335-411) (с.6). За постигането на целите са очертани и конкретните стъпки, които оформят и структурата на дисертационния труд: очертаване на контекста на епохата чрез разглеждане на редица противоречия в живота на бл. Йероним, тезата за въздействието на жените чрез оценка на незаслужено пренебрегваната подкрепа на св. Паула към бл. Йероним, св. Марцела и нейното покровителство към бл. Йероним и св. Мелания Старша и нейната роля, особено спрямо Евагрий Понтийски и Руфин Аквилейски. Без съмнение, това трио от християнски мислители изиграва ключова роля в богословския дискурс на века. Използваният метод на изследване е сравнително-аналитичния подход, съчетан с интердисциплинарно изследване (с. 8), като научният инструментариум „съчетава богословски анализ с исторически и социологически перспективи“ (с. 8), с подход, който отразява феминистката перспектива. В Увода е предложен пълен преглед на актуалната за изследваната проблематика и периода англоезична литература.

Първа глава (с. 32-54) е посветена на историческия контекст през IV в., в който блажени Йероним развива своето дело, завещавайки богословско и църковно наследство, в което догматиката и практиката се преплитат. Одобряването на възгледа, че човек чрез усилие може да придобие заслуги и да се изкачи по мистичната „стълба към небето“, води до възникването на проблематичната линия относно пола, брака и християнското разбиране за тялото, настоява и възвеличава мястото на девиците в Църквата, които са достигнали до върха на благочестието и които се намират на най-високото стъпало на мистичната лествица на заслугите пред Бога. Следователно те са били по-висши и трябва да бъдат духовно издигнати над останалите, дискусия, която се отклонява към самото девство и мястото на самата Божия майка – Дева Мария, майката

на Иисус Христос, дискусия, водеща в крайна сметка до целибата при свещениците. Животът и делото на блажени Йероним е поставен в контекста на отношенията му с трите важни персони – жени с изключително значение в късноримското общество, подход, който е коректен, поради факта, че те оказват значително влияние върху неговата дейност, включително и чрез дискусии на богословски теми, но най-вече чрез тяхната закрила, понякога така нужна му, но също и чрез подпомагането на неговите различни по своя характер инициативи и особено тези, свързани с възникването на монашеския идеал. Неслучайно е и заключението, че жените заемат централно място в неговия живот.

Блажени Йероним е представен едновременно като интелектуалец, монах и аскет-библеист, амбициозен и прагматичен духовник, въплъщаващ нормите на елинската *paideia* и полемист, жадуващ за публичност, поради което нерядко изпада в сериозни конфликти и затруднения. Той е с комплексен, сложен характер, който се развива с времето. Въпреки това много от неговите идеи намират приложение и разпространение и след неговата смърт, като например аскетичното девство, което през V в. се издигнало, превръщайки се във водеща социално-духовна тенденция на епохата.

При изследването на тези проблеми прави впечатление на места наличието на изцяло феминистки анализ, който подход е в известна степен оправдан заради основните цели на дисертационния труд. Прави също така впечатление опитът да се използва институцията на *patronatus* контекст, според който жените подпомагали духовниците и монасите чрез дарения, създаване на монашески и интелектуални общности, интелектуална и особено непосредствена подкрепа, се проявяват като покровителки, а последните – като клиенти (с. 37). Дали тези взаимоотношения биха могли да бъдат предадени най-добре чрез тази класическа институция за мен остава неясно, още повече, че взаимоотношенията между тях почиват на друга основа. Логичен е изводът, че „patronage constructed a path for early church women and in that path of power, women rose“ (с. 42). В изследването на проблематика е факт, както подчертава и докторантката, ограничеността на изворите, както количествено, така и съдържателно.

Втора глава (с. 55-82) е посветена на влиянието и дейността на св. Паула Римлянка върху бл. Йероним и неговите проекти. Тя е принадлежала към елита на римското общество, аристократка от рода *Furii Camilli*, която се превърнала в аскет и имала ключова роля в разпространението на монашеското движение извън пределите на град

Рим и особено в Светите земи, особено когато след 386 г., когато с нейна помощ е била изградена монашеската общност на Витлеем. Подчертана е нейната роля като изключителен финансов покровител на блажени Йероним, както и на писането на богословски трудове, била веща в библейското учение и езиците, познавала антична литература и съчинения на светите отци на Изтока, избрала живот в молитва и целомъдрие. Тя строяла и финансирала в полза на Църквата и щедро раздавала милостиня на бедните, включително и чрез приютяването и грижата за пътници, т.е. отличавала се с гостоприемство, домът ѝ се превърнал в място на срещи на пътуващи първоиерарси и благочестиви аскети, като сред гостите ѝ били св. Епифаний Кипърски и св. Павлин Антиохийски. Всичко това и предоставила възможността за първия ѝ контакт с блажени Йероним, с когото с течение на времето изградила дълбоки приятелски духовни връзки. Без съмнение, дейността на бл. Йероним оказала изключително влияние върху нейната начетеност и богословие, като в немалка част от случаите движението на идеи било двупосочно. Доколко обаче, блажени Йероним е бил напълно зависим във финансов, емоционален и дори интелектуален аспект, за което се настоява в дисертационния труд, е неясно, но е без съмнение тясната връзка между св. Паула Римлянката и блажени Йероним, оказала изключително влияние по-скоро върху първия, отколкото върху втория и особено върху интелектуалните занимания.

Трета глава (с. 83-101) е посветена на св. Марцела Римлянка, нейната дейност и помощ за осъществяването на проектите на блажени Йероним, както ни разкриват неговите съчинения. Използването на думата „симбиоза“ в заглавието на тази глава навежда на мисълта за една по-тясна връзка между двамата, които дори биха се допълвали в разглежданите в дисертацията различни аспекти.

Св. Марцела е представена като аскет, учителка, богослов с приноси, която въпреки, че е била покровителка, всъщност е била и приятелка на блажени Йероним. Именно това е ясно разкрито чрез писмата на последния, адресирани до нея и отнасящи се до нея, които са така умело анализирани и интерпретирани. А в случая те са от особена значимост, тъй като, както показва докторантката, не само блажени Йероним променя нейния живот, но също така и тя променя неговия (с. 100). С това, тя се отличава от останалите жени, чийто живот и дейност се разглежда тук, където в своята цялост движението на идеи е било от блажени Йероним към тях. В случая ясно се констатира и обратната посока. Според него, тя се превърнала в най-изтъкнатият тълкувател на

Свещеното Писание в Рим, признание, което не било дадено на другите последователки и покровителки. А това е бил авторитет от който съумял да се възползва и самия блажени Йероним. В този случай обаче, в отличие от останалите, този авторитет не се базирал единствено върху знатния произход, покровителството и помощта – основно финансова, а също така и аскетизма на св. Марцела, а по-скоро върху нейния авторитет в богословските среди в столицата. Не е случаен факта, че блажени Йероним я поканил да се включи в спора с Руфин Аквилейски, който се появил като следствие от превода на Оригеновото съчинение *За първите начала (De Principiis)* и неговото адаптиране от последния. Именно нейната намеса довело до заключението на блажени Йероним че тя била отговорна за спасението на Рим от тази ерес (с. 97). Всъщност, общуването между двамата и личния пример довело до създаването на трети род — идентичност, намираща се между мъжкото и женското. Целомъдрието правело жените „безопасни“, а тяхното смирение, разсъдливост и силно желание за учене ги правело „мъжествени“. Те ставали достойни за определението „жена-човек Божии“, като тези вдовици и девственици били безбрачни и живеели „живота на ангелите“, свободни от тежобата на сексуалността (с. 92). Докторантът убедително представя многопластовата същност на св. Марцела, която играе значима роля в развитието на богословската литература в Рим.

Четвърта глава (с. 102-127) е посветена на св. Мелания Старша и нейното духовно влияние върху блажени Йероним и развитието му като мислител. Тя е представена като активен застъпник на монашеството, особено на женското, в Рим, Светите земи, но също така Египет и северна Африка, с особено значение върху разширяването и развитието на аскетизма, включително и чрез създаването на аскетични домове и манастира в планина Елеон в Йерусалим. Св. Мелания Стрша била жена с приживе признат богословски авторитет и именно като такъв отишъл при нея в посочения манастир Евагрий Понтийски (345–399), комуто тя станала духовен наставник. За разлика от св. Марцела обаче, тя не се превърнала в близка приятелка на блажени Йероним, а дори напротив – застанала в лагера на неговите противници в бурния спор около Ориген след превода на Руфин. За блажени Йероним тя е „черна по име и по същност“, а за нейното „коварство“ „целият свят знае“ и „всеки вижда“, което е в пълна противоположност с определението, дадено ѝ от Паладий като *anthropos theos* (с. 108). Всъщност, именно по този начин тя повлиява върху развитието на блажени Йероним като мислител. С нейните действия и авторитет,

св. Мелания Старша , е една от най-значимите, но и най-често пренебрегвани фигури в изследванията на ранното християнско монашество.

В заключението (с.128-133) Ребека Рут Фабер обобщава постигнатите резултати в хода на изследването при написването на дисертационния труд. Тя убедително доказва голямото влияние, което оказват трите жени върху действията и мислите на блажени Йероним, свързани с аскетичния живот и възникването на монашеския начин на живот през IV в.

Дисертационният труд завършва със списък с използваните извори и библиография (с. 135-142).

Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертационния труд. Представените научни приноси са също така коректно представени.

Ребека Рут Фабер е автор на три научни публикации, пряко свързани с темата на дисертацията, които са излезли от печат и по този показател тя безспорно покрива минималните наукометрични изисквания, залегнали в ЗРАСБ и правилниците към закона.

Предоставеният дисертационен труд е авторски труд на Ребека Рут Фабер и в него не открих признаци на плагиатство.

Предвид всичко това, а и поради факта, че дисертационния труд представлява задълбочено изследване, разкриваща достигна висока степен на научна зрялост и критическо мислене, в което авторът демонстрира ерудиция, познаването на тази сложна проблематика и ориентирането в нея, както и изказването и аргументирането на собствени наблюдения и идеи, препоръчвам на научното жури да присъди на Ребека Рут Фабер образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.4. Религия и теология/Патрология.

София,

07.10.2025 г.

доц. д-р Иво Топалилов